

Regeringens proposition

1975/76:55

om ändring i vallagen (1972:620), m. m.;

beslutad den 30 oktober 1975.

Regeringen föreslår riksdagen att antaga de förslag som har upptagits i bifogade utdrag av regeringsprotokoll.

På regeringens vägnar

OLOF PALME

LENNART GEIJER

Propositionens huvudsakliga innehåll

I propositionen föreslås nya regler för hur dubbelvald kandidat, dvs. kandidat som står i tur att få mandat i mer än en valkrets, skall ersättas i valkrets där han inte tillträder mandat. Förslaget förebygger att särlistor som har samlat förhållandevis få röster blir överrepresenterade.

Vidare föreslås att parti som inte får partimarkerade valsedlar utlagda genom centrala valmyndighetens försorg – dvs. de partier som f. n. inte är representerade i riksdagen – skall få rätt att lägga ut partimarkerade valsedlar på postanstalt där röstning anordnas. En förutsättning är dock att partiet har fått sin partibeteckning registrerad. Samtidigt föreslås en mindre vidgning av statsverkets åliggande att förse lokal där röstning äger rum med partimarkerade valsedlar.

Slutligen föreslås en mindre jämkning i lagen om kyrkofullmäktigval.

De nya reglerna är avsedda att tillämpas första gången vid 1976 års allmänna val.

1 Förslag till

Lag om ändring i vallagen (1972:620)

Härigenom föreskrives i fråga om vallagen (1972:620)

dels att 6 kap. 9 §, 9 kap. 6 § samt 14 kap. 7, 10, 16, 18 och 19 §§ skall ha nedan angivna lydelse,

dels att i lagen skall införas en ny paragraf, 10 kap. 5 a §, av nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

6 kap.

9 §¹

I lokal där röstning äger rum skall väljarna för varje val ha tillgång till

1. valsedlar som försetts med parti- och valbeteckning för parti *vilket är representerat i riksdagen* (partimarkerade valsedlar) samt

2. blanketter till valsedlar.

Lantbrevbärare som mottager valsedelsförsändelser bör medföra partimarkerade valsedlar och valsedelsblanketter enligt första stycket.

Partimarkerade valsedlar och valsedelsblanketter enligt första stycket tillhandahålles genom centrala valmyndighetens försorg.

9 kap.

6 §

Kommunen skall tillhandahålla lämpliga vallokaler. I anslutning till vallokalen eller i denna skall anordnas lämplig plats där de partier som deltagar i valen kan lägga ut sina valsedlar. Valförrättaren skall tillse att väljarna där har tillgång till blanketter för valsedlar och partimarkerade valsedlar för parti som *är representerat i riksdagen*.

I lokal där röstning äger rum skall väljarna för varje val ha tillgång till

1. valsedlar som försetts med parti- och valbeteckning för parti *som vid det senaste riksdagsvalet fått mer än 2,5 procent av rösterna i hela landet* (partimarkerade valsedlar) samt

2. blanketter till valsedlar.

Lantbrevbärare som mottager valsedelsförsändelser bör medföra partimarkerade valsedlar och valsedelsblanketter enligt första stycket.

Partimarkerade valsedlar och valsedelsblanketter enligt första stycket tillhandahålles genom centrala valmyndighetens försorg.

Kommunen skall tillhandahålla lämpliga vallokaler. I anslutning till vallokalen eller i denna skall anordnas lämplig plats där de partier som deltagar i valen kan lägga ut sina valsedlar. Valförrättaren skall tillse att väljarna där har tillgång till blanketter för valsedlar och partimarkerade valsedlar för parti som *vid det senaste riksdagsvalet fått mer än 2,5 procent av rösterna i hela landet*.

¹Senaste lydelse 1975:310.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

10 kap.

5 a §

I anslutning till lokal där poströstning äger rum eller i sådan lokal skall anordnas lämplig plats där parti, som har fått sin partibeteckning registrerad men vars valsedlar icke tillhandahålles enligt 6 kap. 9 §, kan lägga ut partimärkerade valsedlar för partiet. Parti som fått sin partibeteckning registrerad för val av landstingsmän eller för val av kommunfullmäktige får dock ej lägga ut valsedlar på postanstalt som är belägen utanför landstingskommun eller kommun som anges i registreringsbeslutet.

14 kap.

7 §

För varje namn som erhållit plats i ordningen enligt 6 § bestämmer länsstyrelsen i erforderlig utsträckning genom särskilda sammanräkningar inom det parti som namnet tillhör särskild ordning mellan namnen på partiets valsedlar för utseende av ersättare.

Ersättare utses på grundval av de valsedlar som gällde för namnet, när det erhöll plats i ordningen. Vid denna uträkning gäller varje valsedel som hel röst. Med iakttagande av att namn på den som redan fått plats i ordningen anses som obefintligt skall röstvärdet tillgodoräknas det namn som står främst på sedeln. Den som får högsta röstetalet erhåller plats i ordningen. Mellan lika tal avgöres företrädet genom lottning.

Ersättare utses på grundval av de valsedlar som gällde för namnet, när det erhöll plats i ordningen enligt 6 §. Vid denna uträkning gäller varje valsedel som hel röst. Med iakttagande av att namn på den som redan fått plats i den särskilda ordningen anses som obefintligt skall röstvärdet tillgodoräknas det namn som står främst på sedeln. Den som får högsta röstetalet erhåller plats i den särskilda ordningen. Mellan lika tal avgöres företrädet genom lottning.

10 §²

Centrala valmyndigheten fastställer på grundval av protokollen från länsstyrelserna vilka personer som skall erhålla mandat som ledamöter.

Har länsstyrelsen ej bestämt ordning mellan så många namn som behövs för att de mandat som ett parti erhållit i valkretsen skall kunna besättas med ledamöter, skall länsstyrelsen på anmodan av centrala valmyndigheten

² Senaste lydelse 1974:215.

Nuvarande lydelse

vid ny förrättning bestämma ytterligare namn i ordningen. Sådan förrättning skall kungöras enligt 1 §.

Har kandidat fått plats i ordning i mer än en valkrets eller för mer än ett parti och skulle han till följd därav erhålla mandat i mer än en valkrets eller för mer än ett parti, skall han tillträda det mandat för vilket hans jämförelsetal är störst. Mandat som *han* ej tillträder skall tillfalla den kandidat som står närmast i tur att erhålla mandat i den valkretsen eller för det partiet. Mellan lika tal avgöres företrädet genom lottnings.

Har kandidat fått plats i ordning i mer än en valkrets och skulle han till följd därav erhålla plats i mer än en valkrets, skall han tilldelas den plats för vilken hans jämförelsetal är störst. *Plats som han* ej tillträder tillfaller den kandidat som står närmast i tur att erhålla plats för partiet i den valkretsen. Mellan lika jämförelsetal avgöres företrädet genom lottnings.

Föreslagna lydelse

Har kandidat fått plats i ordning i mer än en valkrets eller för mer än ett parti och skulle han till följd därav erhålla mandat i mer än en valkrets eller för mer än ett parti, skall han tillträda det mandat för vilket hans jämförelsetal är störst. Mandat som *kandidat* ej tillträder tillfaller den som står främst i den för kandidatens namn enligt 7 § bestämda särskilda ordningen. Därvid bortses från namn på den som redan valts till ledamot. *Har till följd av denna paragraf två eller flera mandat ej tillträtts, tillsätts de ett och ett allt efter storleken på jämförelsetalen för namnen enligt 6 §.*

16 §

Har kandidat fått plats i ordning i mer än en valkrets och skulle han till följd därav erhålla plats i mer än en valkrets, skall han tilldelas den plats för vilken hans jämförelsetal är störst.

På grundval av de valsedlar som gällde för kandidatens namn när detta erhöll plats i ordningen fastställes vid ny sammanräkning vem som skall erhålla plats som kandidaten ej tillträder. Är fråga om plats för mer än ett parti skall sammanräkningen ske inom det parti från vilket plats först skulle ha tilldelats kandidaten. Vid uträkning som avses i detta stycke gäller varje valsedel som hel röst. Med iakttagande av att namn på kandidat som redan

Nuvarande lydelse

För landstingsmän utses suppleanter på följande sätt.

För varje landstingsman göres inom det parti, för vilket han blivit vald, lika många nya sammanräkningar, dock minst tre, som partiet erhållit platser. Har landstingsman fått plats från mer än ett parti, anses han vald för det parti från vilket plats först tilldelades honom. Vid varje sammanräkning *tages hänsyn blott till de valsedlar som gällde för landstingsmannen när han fick platsen. Varje valsedel gäller som hel röst. Röstvärdet tillgodoräknas det namn som står först på sedeln, varvid bortses från namn på den som redan blivit utsedd till landstingsman eller till suppleant för den landstingsman som sammanräkningen avser. Den som får högsta röstetalet utses till suppleant för den landstingsman som sammanräkningen avser. Mellan lika röstetal avgöres företrädet genom lottniing.*

Kan föreskrivet antal suppleanter icke utses enligt andra stycket, skall därvid bero.

Föreslagen lydelse

tillträtt plats, för partiet anses som obefintligt skall röstvärdet tillgodoräknas det namn som står främst på sedeln. Den som får högsta röstetalet erhåller platsen. Mellan lika tal avgöres företrädet genom lottniing.

Har till följd av denna paragraf två eller flera platser ej tillträts, tillsätts de en och en allt efter storleken på jämförelsetalen för namnen enligt 6 §.

18 §

För varje landstingsman göres inom det parti, för vilket han blivit vald, lika många nya sammanräkningar, dock minst tre, som partiet erhållit platser. Har landstingsman fått plats från mer än ett parti, anses han vald för det parti från vilket plats först tilldelades honom. Vid varje sammanräkning *äger 16 § andra stycket motsvarande tillämpning.*

19 §³

För utseende av suppleanter för fullmäktige företages ytterligare sammanräkningar för att besätta de

För utseende av suppleanter för fullmäktige företages ytterligare sammanräkningar för att besätta de

³Senaste lydelse 1974:215.

Nuvarande lydelse

suppleantplatser som varje parti skall erhålla enligt beslut som fattats med stöd av 5 a § kommunallagen (1953:753) eller 5 § kommunallagen (1957:50) för Stockholm. Därvid äger 6 § och 10 § tredje stycket i detta kapitel motsvarande tillämpning. Vid tillämpning av 6 § skall hänsyn dock icke tagas till valsedlar som vid valet av fullmäktige ej deltagit i besättandet av plats.

Föreslagen lydelse

suppleantplatser som varje parti skall erhålla enligt beslut som fattats med stöd av 5 a § kommunallagen (1953:753) eller 5 § kommunallagen (1957:50) för Stockholm. Därvid äger 6 och 16 §§ i detta kapitel motsvarande tillämpning. Vid tillämpning av 6 § skall hänsyn dock icke tagas till valsedlar som vid valet av fullmäktige ej deltagit i besättandet av plats.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1976.

2 Förslag till

Lag om ändring i lagen (1975:474) om ändring i vallagen (1972:620)

Härigenom föreskrives att 14 kap. 16 och 18 §§ vallagen (1972:620) i den lydelse dessa paragrafer erhållit genom lagen (1975:474) om ändring i nyssnämnda lag skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Har kandidat vid val till landsting fått plats i ordning i mer än en valkrets eller för mer än ett parti och skulle han till följd härav erhålla mandat i mer än en valkrets eller för mer än ett parti, skall han tillträda det mandat, för vilket hans jämförelsetal är störst. *Mandat som han ej tillträder tillfaller den kandidat som står närmast i tur att erhålla mandat i den valkretsen eller för det partiet. Mellan lika jämförelsetal avgöres företrädet genom lottning.*

Föreslagen lydelse

14 kap.

16 §

Har kandidat vid val till landsting fått plats i ordning i mer än en valkrets eller för mer än ett parti och skulle han till följd därav erhålla mandat i mer än en valkrets eller för mer än ett parti, skall han tillträda det mandat, för vilket hans jämförelsetal är störst.

På grundval av de valsedlar som gällde för kandidatens namn när detta erhöill plats i ordningen fastställes vid ny sammanräkning vem som skall erhålla mandat som kandidaten ej tillträder. Vid denna uträkning gäller varje valsedel som hel röst. Med iakttagande av att namn på kandidat som redan tillträtt mandat för partiet anses som obefintligt skall röstvärdet tillgodoräknas det namn som står främst på sedeln. Den som får högsta röstetal erhåller mandatet. Mellan lika tal avgöres företrädet genom lottning.

Har till följd av denna paragraf två eller flera mandat ej tillträtts, tillsätts de ett och ett allt efter storleken på jämförelsetalen för namnen enligt 6 §.

Nuvarande lydelse

Har kandidat vid val till kommunfullmäktige fått plats i ordning i mer än en valkrets och skulle han till följd därav erhålla plats i mer än en valkrets, skall han tilldelas den plats för vilken hans jämförelsetal är störst. Plats som han ej tillträder tillfaller den kandidat som står närmast i tur att erhålla plats för partiet i den valkretsen. Mellan lika jämförelsetal avgöres företrädet genom lottning.

Föreslagen lydelse

Bestämmelserna i första-tredje styckena äger motsvarande tillämpning för det fall att kandidat vid val till kommunfullmäktige fått plats i ordning i mer än en valkrets och till följd därav skulle erhålla plats i mer än en valkrets. Är vid tillämpningen av andra stycket fråga om plats för mer än ett parti skall sammanräkningen ske inom det parti för vilket plats först skulle ha tilldelats kandidaten.

18 §

För landstingsmän utses suppleanter på följande sätt.

För varje landstingsman göres inom det parti, för vilket han blivit vald, lika många nya sammanräkningar, dock minst tre, som partiet erhållit platser. Vid varje sammanräkning tages hänsyn till blott de valsedlar som gällde för landstingsmannen när han fick platsen. Varje valseedel gäller som hel röst. Röstvärdet tillgodoräknas det namn som står först på valsekeln, varvid bortses från namn på den som redan blivit utsedd till landstingsman eller till suppleant för den landstingsman sammanräkningen avser. Den som får högsta röstetalet utses till suppleant för den landstingsman som sammanräkningen avser. Mellan lika röstetal avgöres företrädet genom lottning.

För varje landstingsman göres inom det parti, för vilket han blivit vald, lika många nya sammanräkningar, dock minst tre, som partiet erhållit platser. Vid varje sammanräkning äger 16 § andra stycket motsvarande tillämpning.

Kan föreskrivet antal suppleanter inte utses enligt andra stycket, skall därvid bero.

3 Förslag till

Lag om ändring i lagen (1972:704) om kyrkofullmäktigval

Häri genom föreskrives att 41 § lagen (1972:704) om kyrkofullmäktigval skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

41 §

Omedelbart efter det att röstningen i vallokal förklarats avslutad räknar valförrättarna preliminärt de avgivna rösterna. Rösträkningen skall genomföras utan avbrott.

.Omedelbart efter det att röstningen i vallokal förklarats avslutad räknar valförrättarna preliminärt de avgivna rösterna. Rösträkningen *är offentlig och* skall genomföras utan avbrott.

Den preliminära rösträkningen i vallokal genomföres i enlighet med 13 kap. 6 § och 7 § första stycket vallagen (1972:620). Valsedel skall, förutom i fall som avses i 13 kap. 6 § 3, läggas åt sidan, om den ej är av vitt papper.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1976.

JUSTITIEDEPARTEMENTET
Utdrag
PROTOKOLL
vid regeringssammanträde
1975-10-30

Närvarande: statsministern Palme, ordförande, och statsråden Sträng, Johansson, Holmqvist, Aspling, Lundkvist, Geijer, Bengtsson, Norling, Feldt, Sigurdsen, Zachrisson, Leijon, Hjelm-Wallén

Föredragande: statsrådet Geijer

Proposition om ändring i vallagen (1972:620), m. m.

1 Inledning

I skrivelse den 21 mars 1975 har riksskatteverket (RSV) lagt fram förslag som rör frågan hur och i vilken ordning plats som dubbelvald kandidat, dvs. kandidat som står i tur att få mandat i mer än en valkrets, inte tillträder skall besättas.

Efter remiss har yttranden över skrivelsen avgivits av valprovsnämnden, länsstyrelserna i Östergötlands, Göteborgs och Bohus, Kopparbergs och Jämtlands län, Landstingsförbundet, Svenska kommunförbundet och Svenska kyrkans församlings- och pastoratsförbund.

I en den 17 januari 1975 dagtecknad promemoria har RSV redovisat vissa förslag till förändringar i valförfarandet. Förslagen grundas på bl. a. erfarenheterna från 1973 års allmänna val, då vallagen (1972:620) för första gången tillämpades.

Yttranden över promemorian har avgetts av valprovsnämnden, postverket, statskontoret, länsstyrelserna i Stockholms, Malmöhus, Skaraborgs, Kopparbergs, Västernorrlands och Jämtlands län, rösträttsutredningen (Kn 1974:02), personvals- och valkretsutredningen (Ju 1974:19), Landstingsförbundet, Svenska kommunförbundet, Svenska kyrkans församlings- och pastoratsförbund, Pressens samarbetsnämnd och Sveriges Radio AB. Länsstyrelserna i Stockholms och Malmöhus län har bifogat yttranden från valnämnderna i Stockholms och Sundbybergs kommuner samt av valnämndens ordförande i Täby kommun resp. från valnämnden i Malmö kommun.

Vissa förslag i promemorian har lagts till grund för lagstiftning (prop. 1975:27, KU 1975:18, rskr 1975:226, SFS 1975:310). I fråga om vissa andra

i promemorian upptagna förslag intog jag i propositionen den ståndpunkten att de borde övervägas ytterligare innan ställning togs till dem. Till denna kategori hör ett förslag rörande utvidgad valedelsservice på postanstalterna. Innebörden av förslaget är att den nuvarande regeln i 6 kap. 9 § vallagen – som innebär att väljarna på postanstalterna skall ha tillgång till partimarkerade valedlar för riksdagspartierna – skall kompletteras med en rätt för varje parti som inte är representerat i riksdagen att själv lägga ut partimarkerade valedlar på postanstalt.

Postverket förklarade i sitt remissyttrande att frågan inrymde många problem och att den borde utredas ytterligare. Mot denna bakgrund fann jag att ytterligare utredning var påkallad. Denna borde göras av RSV i samråd med postverket.

I skrivelse den 3 september 1975 har RSV i samråd med postverket redovisat det förslag rörande tillhandahållande av valedlar på postanstalt, som det fortsatta utredningsarbetet har lett till.

I samband med behandlingen av förslagen i prop. 1975:27 föreslog konstitutionsutskottet en mindre ändring i 13 kap. 1 § vallagen. Riksdagen antog förslaget och lagändringen genomfördes (KU 1975:18, rskr 1975:226, SFS 1975:310). Med anledning därav har fråga uppkommit om en motsvarande ändring i lagen (1972:704) om kyrkofullmäktigval.

Innan jag övergår till att behandla de frågor som jag nu har nämnt vill jag uppehålla mig något vid de frågor i RSV:s promemoria som jag inte tog ställning till i prop. 1975:27. En av dessa frågor rör stängning av vallokal kl. 20 i stället för 21. Frågan har aktualiserats bl. a. genom en skrivelse av Pressens samarbetsnämnd i januari 1974 och motioner vid 1974 års riksdag (1974:184 och 926). Enligt RSV finns skäl att överväga stängning kl. 20. Som argument anförs bl. a. att sammanräkningen skulle kunna börja tidigare och att valresultatet därigenom skulle kunna tas fram snabbare.

Flertalet remissinstanser har ställt sig positiva till den ifrågasatta ändringen, men från flera håll har den avstyrkts. För min del vill jag erinra om att frågan övervägdes vid tillkomsten av vallagen (prop. 1972:105, KU 1972:49, rskr 1972:269). Jag framhöll då att jag visserligen kunde förstå att det fanns intresse, i första hand från massmedias sida, att så tidigt som möjligt få del av resultatet av den preliminära sammanräkningen i vallokalerna men att jag ansåg att intresset av att bereda väljarna bästa möjliga förutsättningar för att delta i valet vägde tyngre. Jag var alltså inte beredd att förorda stängning av vallokalerna kl. 20. Jag är fortfarande av samma mening.

Enligt 12 kap. 5 § vallagen gäller att väljare får rösta i vallokal även om han tidigare röstat på posten, i utlandet eller på fartyg. I sådant fall blir förtidsrösten ogiltig. RSV har i promemorian förordat att den avlämnade förtidsrösten bör kunna betraktas som definitiv. Som skäl har anförts att denna ordning skulle leda till en förkortning av tiden för den preliminära sammanräkningen. Vidare har framhållits att det förekommer endast i syn-

nerligen ringa omfattning att en förtidsröstande röstar också i vallokalen.

Remissinstanserna har i regel godtagit förslaget. Statskontoret har emellertid framfört invändningar både av praktisk och principiell innebörd. Bl. a. är man tveksam till de fördelar som ändringen skulle innebära för snabbheten.

Även denna fråga övervägdes vid tillkomsten av vallagen år 1972. Resultatet innebar att dittills gällande system borde behållas. Tillräckliga skäl att nu frånga denna bedömning synes inte föreligga.

I sammanhanget vill jag erinra om de med anledning av prop. 1975:27 genomförda ändringarna rörande valdistriktsindelningen. Som jag uttalade i prop. 1975:27 (s. 20) utgör en med tanke på befolkningstalet väl avvägd inledning en förutsättning för att röstningen skall kunna genomföras smidigt och störningsfritt och röstsammanräkningen snabbt och säkert. Det kan finnas anledning att närmare studera effekten av de nya reglerna rörande valdistrikts storlek innan ytterligare ändringar övervägs i syfte att erhålla tidigare sammanräkningsresultat.

Vad angår övriga förslag vill jag slutligen nämna att frågan om delegation av valnämnds beslutanderätt till ledamot eller tjänsteman har tagits upp i en inom kommundepartementet upprättad promemoria (Ds Kn 1975:6) Minskad statlig detaljreglering av kommunerna, PM III, Övriga specialreglerade kommunala nämnder m. m. Promemorian är f. n. föremål för remissbehandling. Det finns inte anledning att föregripa resultatet av de fortsatta övervägandena inom kommundepartementet.

2 Avveckling av dubbelvalsituationen

2.1 Gällande ordning

Särskilt vid kommunfullmäktigval är det vanligt att parti i två eller flera valkretsar går fram med listor med delvis samma kandidatnamn. Det händer därför inte sällan att samma kandidat kommer i fråga till mandat i mer än en valkrets. Det föreligger då en s. k. dubbelvalsituation. Regler om avveckling av dubbelvalsituationer finns i 14 kap. vallagen.

Som en bakgrund till dessa regler bör nämnas att det både vid riksdagsval och kommunala val ofta förekommer att ett parti går fram med olika listtyper i samma valkrets. Det finns därför regler som innebär att det vid den slutliga sammanräkningen fastställs en s. k. ordning mellan partiets kandidatnamn för varje krets. Avgörande för namnens plats i ordningen är de jämförelsetal för namnen som fastställs genom särskilda uträkningar (14 kap. 6 § vallagen). Partiets mandat besätts med de kandidater som är upptagna i denna "ordning". Finns endast en lista företrädd bland partiets valsedlar, framgår ordningen mellan kandidaterna omedelbart av denna. Också i detta fall är det emellertid möjligt att räkna ut namnens jämförelsetal.

Har en kandidat fått plats i ordningen i flera valkretsar och skulle han till följd därav erhålla mandat i mer än en valkrets, skall han enligt gällande avvecklingsregler tillträda det mandat för vilket hans jämförelsetal är störst. Mandat som han inte tillträder skall tillfalla den kandidat som står närmast i tur att erhålla mandat i valkretsen (14 kap. 10 § tredje stycket och 16 § vallagen). Motsvarande gäller vid val av kyrkofullmäktige. I 48 § lagen (1972:704) om kyrkofullmäktigval hänvisas nämligen till bl. a. 14 kap. 16 § vallagen.

Bestämmelsen i 14 kap. 10 § vallagen gäller också det fallet att kandidat i riksdagsval har fått plats i ordning för mer än ett parti i samma valkrets. I fråga om de kommunala valen behövs f. n. inte någon särskild regel för detta fall. I stället blir bestämmelsen i 14 kap. 15 § tredje stycket vallagen tillämplig (jfr prop. 1972:105 s. 138). Riksdagen har emellertid under våren 1975 antagit vissa ändringar i vallagen (prop. 1975:101, KU 1975:19, rskr 1975:227, SFS 1975:474). Ändringarna träder i kraft den 1 januari 1977 men skall tillämpas redan vid 1976 års val. Bl. a. har 16 § utformats i enlighet med 10 § tredje stycket vad gäller den situationen att kandidat i landstingsval har fått plats i ordning för mer än ett parti i samma valkrets.

Också vid avveckling av dubbelvalsituationer som kan uppkomma då suppleanter för kommunfullmäktige eller kyrkofullmäktige skall utses blir 14 kap. 10 § vallagen tillämplig genom hänvisningar i 14 kap. 19 § samma lag resp. 48 § lagen om kyrkofullmäktigval.

Mandat som dubbelvald kandidat inte tillträder tillfaller alltså den kandidat som enligt den uppgjorda ordningen står i tur att erhålla mandat i valkretsen. Ordningen mellan kandidatnamnen inom varje parti fastställs som nämnts genom särskilda uträkningar, som utförs av länsstyrelserna. Vid fastställandet av ordningen mellan kandidatnamn bortses från eventuella dubbelvalsituationer. Dessa kommer alltså in i bilden först sedan ordningen mellan namnen har fastställts i samtliga valkretsar.

Det namn som står i tur enligt den fastställda ordningen kan vara ett annat än det namn som står i tur på de valsedlar som gällde för den som skall ersättas. Detta kan inträffa om namnen inom ordningen är hämtade från två eller flera listtyper. Resultatet kan därför bli att listtyp som har fått färre röster i en valkrets än en annan lista trots det besätter fler platser i valkretsen än denna andra lista.

Principen för avveckling av dubbelvalsituationer sådan den kommer till uttryck i 1972 års vallag är inte ny. Redan tidigare gällde att, om samme riksdagskandidat hade fått mandat för mer än ett parti eller i mer än en valkrets, han skulle tillträda det mandat för vilket hans jämförelsetal var störst. När det gällde att utse innehavare av det mandat som han inte tillträdde skulle det anses som han inte hade varit kandidat vid valet. Vid tillkomsten av nu gällande vallag uttalades att sistnämnda bestämmelse, som infördes år 1969, inte var helt klar till sin innebörd (se prop. 1972:105 s. 136) men att den torde böra tolkas så att mandat som den dubbelvalde

inte tillträdde skulle besättas av den kandidat som stod närmast i tur att erhålla mandat för det partiet eller den valkretsen. Regeln i 14 kap. 10 § vallagen utformades i enlighet därmed. Samtidigt infördes en motsvarande reglering för de kommunala valen. Enligt tidigare gällande ordning för dessa val ankom det på den dubbelvalde att själv bestämma i vilken valkrets han skulle anses vald. Den som hade fått mandat från mer än en valkrets ansågs ha avgått som landstingsman eller fullmäktig i den valkrets där han inte mottog uppdraget. Efterträdare för honom skulle utses i den ordning som gällde vid landstingsmans eller fullmäktigs avgång.

2.2 Dubbelvalfrågans behandling i riksdagen

I samband med behandlingen av prop. 1974:35 med förslag till lag om ändring i vallagen, m. m. och i anslutning därtill väckt motion (1974:353) berörde KU frågan om avveckling av dubbelvalsituationer (KU 1974:21).

Utskottet konstaterade i betänkandet, efter att ha redogjort för gällande regler, att dessa kan få till konsekvens att listtyp som har fått färre röster i en valkrets än en annan lista likväl besätter fler mandat i valkretsen än sistnämnda lista. Utskottet förklarade sig instämma i den i motionen framförda uppfattningen att reglerna för dubbelvalavveckling vid kommunala val i vissa lägen leder till ett ur demokratisk synpunkt otillfredsställande resultat.

Enligt utskottets mening borde de ifrågavarande reglerna därför ses över. Utskottet uttalade vidare att frågornas tekniska lösning är avhängig av valsystemet i stort vid de kommunala valen, varför översynen borde göras i samband med Kungl. Maj:ts ställningstagande härtill. Förslag borde föreläggas riksdagen så att nya bestämmelser kommer att gälla vid 1976 års val. Riksdagen beslöt att ge Kungl. Maj:t till känna vad utskottet hade anfört (rskr 1974:160).

2.3 RSV:s förslag

I syfte att undersöka om någon annan metod för avveckling av dubbelvalsituationer än den nu tillämpade skulle kunna införas i vallagen har RSV låtit genomföra en utredning. Som målsättning för utredningen har RSV haft att den nya metoden skall ge ett så rättvisande resultat som möjligt samtidigt som den från administrativ synpunkt skall vara enkel, förstälilig och lätt att tillämpa.

RSV framhåller att några invändningar inte har riktats mot att dubbelvald kandidat tar plats i den valkrets där hans jämförelsetal är störst och att han sålunda ersätts i valkrets där hans jämförelsetal är mindre. Denna regel bör enligt RSV:s mening behållas också i fortsättningen.

RSV framhåller vidare att nuvarande regler kan få till följd att dubbelvald kandidat ersätts av kandidat från en valsedel som har fått betydligt färre

röster än den valsedel på vilken den avvecklade kandidaten var upptagen. För att platsfördelningen mellan de olika listtyperna skall överensstämma med röstfördelningen även efter genomförd dubbelvalavveckling måste man enligt RSV utnyttja någon form av listtroget system för att besätta de lediga platserna.

RSV har undersökt möjligheterna att komma till rätta med problemet på så sätt att nuvarande system där kandidaterna tilldelas de lediga platserna efter jämförelsetalens storlek kombineras med någon form av listtroget system. Det har därvid visat sig att sammanräkningarna i sådant fall skulle bli mycket komplicerade och ge upphov till oöverskådliga administrativa problem. Enligt RSV:s mening skulle sammanräkningarna sålunda komma att kräva en inte godtagbar tidsutdräkt och en orimlig arbetsinsats. RSV har därför stannat för en lösning som innebär att dubbelvalda kandidater ersätts på samma sätt som man nu utser efterträdare till kandidat som avgår under pågående mandatperiod. Lösningen innebär att plats som avvecklade kandidat ej tillträder skall tillfalla den kandidat som erhåller högst röstetal vid ny sammanräkning. Vid denna sammanräkning skall hänsyn tas endast till de valsedlar som gällde när den avvecklade kandidaten tog plats i ordningen.

RSV erinrar om att principen med efterträdare har tillämpats tidigare. Då ankom det emellertid på den dubbelvalde att avgöra i vilken valkrets han skulle ta plats och det var inte reglerat i vilken ordning efterträdarsammanräkningarna skulle göras. Metoden medförde därigenom att platsfördelningen kunde bli beroende av i vilken ordning sammanräkningarna genomfördes. För att detta resultat skall kunna undvikas bör jämförelsetalens storlek avgöra inte bara i vilken valkrets dubbelvald kandidat skall ta plats utan också i vilken ordning efterträdare skall utses till kandidat som har avvecklats i flera valkretsar. Sammanräkningarna bör i sådant fall påbörjas i den valkrets där den avvecklade kandidatens jämförelsetal är näst störst och fortsättas valkrets efter valkrets allt efter jämförelsetalens storlek.

RSV sammanfattar innebörden av den föreslagna metoden för avveckling av dubbelvalsituationer på följande sätt. Dubbelvald kandidat ersätts alltid med kandidat från den egna listan. Den ursprungliga namnordningen beaktas alltså inte. I den föreslagna metoden ligger att s. k. spränglista inte kan komma att dominera en valkrets på grund av dubbelvalavveckling. Eftersom den föreslagna metoden innebär att dubbelvalda kandidater avvecklas i tur och ordning varje gång med bortseende från namn som redan har tilldelats mandat, behöver man inte befara att nya dubbelvalsituationer uppkommer under avvecklingens gång. Metoden innebär slutligen att det antal namn som vid den slutliga sammanräkningen behöver ordnas i varje valkrets begränsas.

Den föreslagna metoden bör enligt RSV tillämpas vid dubbelvalsituationer vid val till såväl riksdag, landsting och kommunfullmäktige som kyrkofullmäktige. Dess genomförande förutsätter ändringar i 14 kap. 10

och 16 §§ vallagen.

Mot bakgrund av det anförda har RSV lagt fram följande principförslag.

Har kandidat fått plats i ordning i mer än en valkrets eller för mer än ett parti och skulle han till följd därav erhålla mandat i mer än en valkrets eller för mer än ett parti, skall han tillträda det mandat för vilket hans jämförelsetal är störst.

Mandat som han ej tillträder skall tillfalla den kandidat som erhåller högst röstetal vid ny sammanräkning. Vid denna sammanräkning tas hänsyn endast till de valsedlar som gällde när den avvecklade kandidaten tog plats i ordningen. Varje valsedel räknas som röst och röstvärdet tillgodoräknas det namn som står först på valsedeln varvid bortses från namn som redan tillträtt mandat i någon valkrets.

Sammanräkningarna genomförs i ordning efter kandidaternas plats i ordningen med början i valkrets där kandidatens jämförelsetal är näst störst, därefter i tur och ordning efter jämförelsetalens storlek tills samtliga kandidater som erhållit mandat i mer än en valkrets har ersatts i samtliga valkretsar utan där kandidaternas jämförelsetal är störst.

Principförslaget är åtföljt av exempel på tillämpning av den nya metoden.

2.4 Remissbehandlingen av RSV:s förslag

Samtliga länsstyrelser samt landstingsförbundet, kommunförbundet och församlings- och pastoratsförbundet har tillstyrkt RSV:s förslag eller lämnat det utan erinran. Allmänt uttalas att den föreslagna metoden synes ge ett mera rättvisande utfall än den nuvarande och att den är enkel att tillämpa. *Församlings- och pastoratsförbundet* har tillfogat att tillämpningen av metoden dock kräver att man också ser över reglerna för val av suppleanter.

Också *valprövningsnämnden* ser positivt på förslaget. Enligt nämnden kan den föreslagna regeln för dubbelvalavveckling – som innebär att dubbelvald kandidat ersätts med kandidat från den egna listan – vara ett steg i rätt riktning för att undanröja de olägenheter som KU tidigare har pekat på. Valprövningsnämnden tillägger dock att den inte har kunnat underkasta förslaget någon närmare teknisk granskning och att den därför inte kan bedöma, om förslaget i alla lägen löser de problem som är förknippade med dubbelvalsituationer.

2.5 Föredraganden

I 14 kap. vallagen (1972:620) ges regler rörande den slutliga sammanräkningen och mandatfördelningen efter allmänna val. Eftersom det särskilt vid de kommunala valen förekommer att parti i två eller flera valkretsar går fram med listor med delvis gemensamma kandidatnamn är det inte ovanligt att samma kandidat befinns stå i tur att tilldelas mandat i flera valkretsar. I sådana fall föreligger vad som brukar kallas en dubbelvalsituation. I 14 kap. 10 § tredje stycket finns regler för riksdagsvalen och i

14 kap. 16 § för landstings- och kommunfullmäktigvalen om vilket mandat den dubbelvalde skall tillträda och hur annan kandidat skall utses.

Vid en avveckling av dubbelvalsituationer är den av länsstyrelsen för varje parti och valkrets uppgjorda s. k. ordningen mellan kandidatnamnen avgörande. Att en ordning måste fastställas beror på att samma parti ofta har flera listtyper i samma valkrets. Ordningen bestäms med ledning av kandidatnamnens jämförelsetal. Avvecklingsreglerna innebär att dubbelvald kandidat skall tillträda mandat i den valkrets där hans jämförelsetal är störst. Mandat i annan valkrets tillfaller det namn som enligt den uppgjorda ordningen för den valkretsen står på tur att erhålla mandat. I systemet ligger att namnet på den som utses inte behöver vara hämtat från samma listtyp som den ersattes. Ordningen kan ju uppta namn från olika listtyper.

Konstitutionsutskottet har konstaterat (KU 1974:21) att gällande avvecklingsregler kan få till följd att listtyp som har fått färre röster i en valkrets än en annan trots det besätter fler mandat i valkretsen. Enligt utskottets uppfattning leder reglerna i vissa lägen till ett från demokratisk synpunkt otillfredsställande resultat. De borde därför ses över. Förslag borde föreläggas riksdagen så att nya bestämmelser kommer att gälla vid 1976 års val. Riksdagen har godtagit utskottets uppfattning (rskr 1974:160).

Riksskatteverket (RSV) har lagt fram förslag till en ny avvecklingsmetod vilken innebär att en särskild räkneoperation skall utföras för att man skall få fram vem som skall ersätta den som har erhållit mandat i annan valkrets. Det nya namnet utses på grundval av de valsedlar som gällde för den som skall ersättas när denne tilldelades plats i ordningen. Röstvärdet tillgodoräknas det namn som står först på valsedeln, givetvis med bortseende från namnen på dem som redan har tillträtt mandat. Den som får högsta röstetalet erhåller mandatet. Förslaget ansluter till de principer som har kommit till uttryck i 14 kap. 7, 18 och 22 §§ vallagen om utseende av ersättare för riksdagsledamot, suppleant för landstingsman och efterträdare för fullmäktig som har avgått före mandatperiodens utgång. Även här görs en uträkning på grundval av de valsedlar som gällde för riksdagsledamoten, landstingsmannen eller den fullmäktige då han tilldelades plats i ordningen. RSV:s förslag innebär vidare att jämförelsetalens storlek skall avgöra inte bara som nu i vilken valkrets dubbelvald kandidat skall ta plats utan också i vilken ordning ersättare skall utses till kandidat som avvecklas i två eller flera valkretsar.

Förslaget har vid remissbehandlingen mottagits positivt. Enligt min mening erbjuder det en lämplig ordning. Framför allt undanröjs den nackdelen att listor som har samlat förhållandevis få röster blir överrepresenterade. Men förslaget har också andra fördelar. Enligt gällande regler kan det när kandidat skall ersättas i flera valkretsar visa sig att en och samma kandidat står i tur att erhålla mandat i de valkretsar där avveckling skall ske. Det uppkommer med andra ord en ny dubbelvalsituation. Den föreslagna metoden utesluter sådana nya dubbelvalsituationer under avvecklingarnas gång,

eftersom de frånträdde platserna tillsätts en efter en och kandidaterna i det särskilda fallet hämtas från den avvecklades lista bland dem som inte har tilldelats mandat.

På grund av vad jag har anfört förordar jag att nya regler för avveckling av dubbelvalsituationer skall införas i enlighet med riksskatteverkets principförslag. Reglerna bör tas in i 14 kap. 10 § tredje stycket och 16 § vallagen. I samband därmed bör mindre redaktionella jämkningar göras i 14 kap. 7, 18 och 19 §§.

Den inledande föreskriften i 14 kap. 10 § tredje stycket, som avser riksdagsval och som innebär att den dubbelvalde skall tillträda mandat i den valkrets där hans jämförelsetal är störst, bör behållas oförändrad. Därefter bör föreskrivas att mandat som han inte tillträder tillfaller den som står främst i den för honom enligt 7 § bestämda ordningen, dvs. den särskilda ordning som fastställs för utseende av ersättare för riksdagsledamot, varvid bortses från namn som redan har valts till ledamot.

Som ett nytt sista led i 14 kap. 10 § tredje stycket bör en ny regel ges för det fall att två eller flera mandat har frånträtts av en eller flera kandidater därför att kandidaterna har erhållit andra mandat. Regeln bör gå ut på att de frånträdde mandaten tillsätts allt efter storleken på jämförelsetalen för namnen enligt 6 §. Denna lösning innebär en viss vidareutveckling av RSV:s förslag därigenom att den omfattar – förutom fall när flera kandidater skall ersättas i en valkrets och när en kandidat skall ersättas i flera valkretsar – även det fallet att flera kandidater skall ersättas i flera valkretsar.

Även 14 kap. 16 §, som avser landstings- och kommunfullmäktigval, bör inledas med nuvarande föreskrift om vilket mandat den dubbelvalde skall tillträda. Denna föreskrift överensstämmer helt med motsvarande regel i 14 kap. 10 § tredje stycket.

Även i övrigt bör 16 § i sak ges samma innehåll som 10 § tredje stycket. Av redaktionella skäl torde emellertid reglerna få utformas något annorlunda. I paragrafen bör vidare tas in en motsvarighet till den särskilda regeln i 14 kap. 22 § som rör utseende av ersättare för avgången fullmäktig, som var vald för flera partier.

De nya bestämmelserna bör tillämpas också på uppkommande dubbelvalsituationer vid utseende av kyrkofullmäktige och vid utseende av suppleanter för kommun- och kyrkofullmäktige. Härför krävs en redaktionell ändring i 14 kap. 19 §. I övrigt behövs inte några ytterligare lagändringar. I 48 § lagen (1972:704) om kyrkofullmäktigval hänvisas nämligen till bl. a. 14 kap. 16 och 19 §§ vallagen.

De nya bestämmelserna bör träda i kraft den 1 januari 1976.

Som har nämnts i det föregående har riksdagen under våren 1975 antagit en lag om ändring i vallagen (prop. 1975:101, KU 1975:19, rskr 1975:227, SFS 1975:474). I lagen föreskrivs ändringar i bl. a. 14 kap. 16 och 18 §§. Bestämmelserna i deras nya lydelse träder i kraft den 1 januari 1977 men skall tillämpas även dessförinnan i fråga om val som avser tid efter utgången

av år 1976. De bör nu anpassas till de regler rörande dubbelvalavveckling som jag har förordat i det föregående.

Vissa frågor om ändring i reglerna om utscende av suppleanter har berörts i betänkandet (SOU 1975:41) Kommunal demokrati (s. 113). Frågorna övervägs f. n. inom RSV som inom kort väntas lägga fram förslag i ämnet. Frågorna bör därför inte behandlas i förevarande sammanhang.

3 Valsedelsutläggning på postanstalt

3.1 Gällande ordning m. m.

Enligt 6 kap. 9 § vallagen skall i varje lokal där röstning äger rum – således också i poströstningslokal – genom centrala valmyndighetens försorg tillhandahållas dels valsedelsblanketter, dels valsedlar som har försetts med parti – och valbeteckning för parti, som är representerat i riksdagen (partimarkerade valsedlar).

Vad gäller vallokal innehåller 9 kap. 6 § vallagen den regeln att det i anslutning till eller i vallokal skall anordnas lämplig plats där de partier som deltar i valen kan lägga ut sina valsedlar. Valförrättaren skall se till att väljarna där har tillgång till valsedelsblanketter och partimarkerade valsedlar för parti som är representerat i riksdagen. Någon motsvarande regel som ger parti rätt att lägga ut valsedlar i anslutning till eller i poströstningslokal innehåller vallagen inte.

Regeln i 6 kap. 9 § att partimarkerade valsedlar skall finnas tillgängliga i varje lokal där röstning äger rum var en nyhet i den nu gällande vallagen och tillämpades första gången vid 1973 års allmänna val. Inför dessa val anhöll Kristen Demokratisk Samling (KDS) hos RSV och därefter också hos postverket att få lägga ut valsedlar på postanstalterna. RSV lämnade framställningen utan bifall under hänvisning till 6 kap. 9 § vallagen. Inte heller postverket biföll framställningen. Anförda besvär till regeringsrätten resp. Kungl. Maj:t ledde inte till ändring.

Frågan om en vidgning av valsedelsservicen på postanstalterna har som nämnts inledningsvis väckts i bl. a. motioner till riksdagen. I motionerna 1974:359 och 1974:922 kritiserades det förhållandet att inte alla partier som deltar i val får lägga ut sina valsedlar i alla vallokaler. Möjlighet härtill borde skapas genom ändring i vallagen. I motionen 1974:359 begärdes dessutom att det tillhandahållande av valsedlar som centrala valmyndigheten skall svara för beträffande alla lokaler där röstning äger rum skall avse alla partier som har rätt att få partistöd.

I sitt betänkande (KU 1974:55) hänvisade KU till det då inom RSV pågående utredningsarbete, som sedermera resulterade i den inledningsvis nämnda promemorian med förslag till ändringar i valförfarandet. Något initiativ från riksdagens sida behövdes inte med hänsyn till den pågående översynen och till behovet av ett samlat ställningstagande.

3.2 RSV:s promemoria

I promemorian föreslogs följande. Regeln i 6 kap. 9 § vallagen lämnades oförändrad. Statsverkets tillhandahållande av valsedlar skulle också fortsättningsvis avse endast partimarkerade valsedlar för riksdagspartierna. Där emot skulle parti som inte var representerat i riksdagen få möjlighet att självt lägga ut partimarkerade valsedlar på postanstalterna. Ansvaret för att sådana valsedlar lades ut skulle vila på partierna liksom tillsyn av valsedlarna. En viss tillsyn kunde dock komma att ligga på postmästaren eller motsvarande bl. a. med hänsyn till eventuell förekomst av obehörig propaganda.

3.3 Remissbehandlingen av RSV:s promemoria

Flertalet av de remissinstanser som berörde förslaget ställde sig positiva till det. Däremot ställde sig *länsstyrelsen i Västernorrlands län* tveksam till förslaget medan *postverket* uttalade att det inte kunde ta ställning till förslaget utan ytterligare utredning.

I sitt remissyttrande redovisade postverket utförligt de problem som enligt verket var förenade med ett utvidgat tillhandahållande av valsedlar på postanstalt. Inledningsvis anmärkte verket att redan den begränsade utläggning av partimarkerade valsedlar för riksdagspartierna som förekom vid 1973 års val var förenad med stora problem när det gällde tillsynen. En efter 1973 års val genomförd undersökning vid sammanlagt 200 postanstalter gav sålunda vid handen att det vid 61 av de tillfrågade postanstalterna hade förekommit att oordning avsiktligt hade skapats bland de utlagda valsedlarna. I yttrandet framhölls vidare att medan utläggningen i vallokal är koncentrerad till en enda dag skulle enligt förslaget valsedlar finnas tillgängliga på postanstalt under hela poströstningsperioden samtidigt som den ordinarie verksamheten pågår. Vidare avser valedelsutläggningen i vallokal endast det egna valdistriktet medan valedelsutläggningen på postanstalt skulle avse hela landet. Eftersom endast partimarkerade valsedlar skulle få läggas ut på postanstalt fick man räkna med att obehörig utläggning av namnvalsedlar kunde komma att ske.

Mot denna bakgrund diskuterade postverket vidare det lämpliga i RSV:s förslag att postverket fortfarande skulle svara för utläggningen av partimarkerade valsedlar för riksdagspartierna medan utläggningen av övriga partimarkerade valsedlar skulle ombesörjas av partierna själva. En sådan ordning skulle kunna leda till att alla valsedlar inte fick en likvärdig placering och exponering. Å andra sidan kunde postverket inte se några andra lösningar som var invändningsfria. Om postverket ålades att svara för utläggandet av alla partimarkerade valsedlar skulle detta medföra stora krav på tillsyn. En fortlöpande tillsyn genom särskilt avdelad personal skulle behövas vid minst hälften av de ordinarie postanstalterna under åtminstone de två sista

veckorna av valperioden. Om å andra sidan all utläggning av partimarkerade valsedlar skulle åvila partierna skulle detta för partierna bli nära nog lika krävande som att tillhandahålla valsedlar genom valsedelsservice vid postanstalterna. Det måste nämligen förutsättas att en någorlunda god ordning upprätthålls bland valsedlarna och att väljarna som regel kan förlita sig på att det finns valsedlar tillgängliga när de skall rösta.

Vilken lösning som än valdes skulle det enligt postverket bli svårt att ge väljarna vägledande officiell information om valsedelsservice. I vilken utsträckning de olika partierna kunde komma att använda sig av möjligheten att lägga ut partimarkerade valsedlar på postanstalt var svårt att förutse. En stor del av värdet med denna service syntes gå förlorad om man inte i den officiella informationen kunde ge närmare besked. Postverket pekade bl. a. på de svårigheter som är förknippade med förekomsten av lokala partibeteckningar som många gånger inte är så vägledande att väljaren därigenom kan avgöra om valsedeln är användbar i hans kommun eller inte.

I sitt yttrande berörde postverket slutligen utrymmesfrågan vid de små och medelstora postanstalterna liksom frågan om valsedelsservice vid de tillfälliga postanstalterna.

3.4 Det fortsatta utredningsarbetet

Som redan har nämnts inledningsvis uttalades i prop. 1975:27 att frågan om en utvidgning av valsedelsservice på postanstalter borde utredas ytterligare av RSV i samråd med postverket. Resultatet av det fortsatta utredningsarbetet har RSV redovisat i den förut nämnda skrivelsen den 3 september 1975. Till skrivelsen finns fogad en av postverket upprättad promemoria rörande utökat tillhandahållande av valsedlar på postanstalterna. De förslag som RSV:s skrivelse innehåller har utformats med i huvudsak nämnda promemoria som utgångspunkt.

3.4.1 Postverkets promemoria

I promemorian uttalar postverket sammanfattningsvis bl. a. följande.

Från praktisk synpunkt är det för postverkets del i och för sig möjligt att på alla postanstalter tillhandahålla partimarkerade valsedlar för alla partier som ställer upp till val, även om utrymmesproblem kommer att uppstå i en del fall. En sådan lösning fordrar dock garantier för att postverket i viss omfattning får låna personal från andra statliga och kommunala organ för uppdraget. Den medför höga kostnader för tillsyn m. m., minst 5 milj. kr. i personalkostnader i 1975 års prisnivå. En så omfattande valsedelsservice blir förmodligen en överservice. Det utlagda materialet kan vidare bli svåröverblickbart för väljarna. En begränsning kan därför anses behövlig. Den bör vara knuten till lätt identifierbara gränser. En lösning kan vara att begränsa utläggningen till registrerade partier i det län eller den kommun

där postanstalten är belägen. Personalkostnaderna kan då beräknas bli något lägre, kanske ca 2–3 milj. kr. i 1975 års prisnivå. – Vid en mera omfattande utläggning synes böra prövas möjligheten att tillhandahålla valedlarna i s. k. dispensers för att på så vis kunna minska tillsynskostnaderna. – Vilken lösning man än väljer för en utvidgad valedelsservice synes den böra få karaktären av en försöksanordning. – Postverket förutsätts få ersättning från statsverket för sina kostnader för tillhandahållandet av valedlar på postanstalterna.

3.4.2 RSV:s modifierade förslag

Enligt RSV:s modifierade förslag vidgas statsverkets skyldigheter enligt 6 kap. 9 § vallagen något. Centrala valmyndigheten skall sålunda se till att det på postanstalterna finns tillgång till partimarkerade valedlar för parti som är berättigat till partistöd.

Härutöver föreslår RSV att parti som har fått sin partibeteckning registrerad enligt 5 kap. vallagen skall få lägga ut partimarkerade valedlar på postanstalterna. Den begränsningen skall dock gälla att parti som har fått partibeteckning registrerad endast för val av landstingsmän i viss landstingskommun eller för val av kommunfullmäktige i viss kommun inte skall få lägga ut partimarkerade valedlar på postanstalt som är belägen utanför den landstingskommun resp. kommun som registreringen avser. Ansvaret för att valedlar tillhandahålls skall åvila partierna. Dessa skall också svara för tillsynen av valedlarna. Viss tillsyn bör dock enligt RSV åvila postverkets personal.

Från postverket har under hand inhämtats att beloppet 2–3 milj. kr. som nämns i postverkets promemoria täcker både kostnaderna enligt gällande ordning och kostnaderna för en utvidgning i enlighet med RSV:s modifierade förslag. Den egentliga merkostnaden för en reform enligt förslaget skulle alltså bli avsevärt lägre.

3.5 Föredraganden

Det är i första hand partiernas sak att se till att väljarna har tillgång till valedlar när röstning sker i vallokal. Det har därför sedan länge funnits en regel som innebär att det i anslutning till eller i varje vallokal skall finnas lämplig plats där de partier som deltar i valen kan lägga ut sina valedlar (9 kap. 6 § vallagen). Regeln kompletterades vid vallagens tillkomst år 1972 med en föreskrift som ålägger valförrättaren att se till att väljarna i vallokalen har tillgång – förutom till valedelsblanketter – också till partimarkerad valedlar för riksdagspartierna.

Beträffande röstning på postanstalt har läget varit ett annat. Någon mot svarighet till regeln att särskild plats skall finnas för partierna att lägga ut sina valedlar har inte funnits. Tvärtom har det ansetts att partierna

inte har någon rätt att lägga ut sina valsedlar. Däremot infördes år 1972 även för postanstalternas del regler att det i lokalen skall finnas valsedelsblanketter och partimarkerade valsedlar för riksdagspartierna (6 kap. 9 §).

Den ordning som infördes år 1972 innebär således att väljarna i poströstningslokal numera har tillgång till – förutom valsedelsblanketter – partimarkerade valsedlar för riksdagspartierna men inte för övriga partier. Denna ordning har kritiserats. Det har ansetts otillfredsställande från väljarnas synpunkt att de inte har tillgång till alla partiers valsedlar på postanstalterna. Krav på ändring har framförts i skrivelse från Kristen Demokratisk Samling och i motioner till 1974 års rikdag (1974:359 och 922).

Mot denna bakgrund föreslog riksskatteverket (RSV) i en särskild promemoria i januari 1975 en ordning som innebar att alla partier som inte är representerade i riksdagen skulle få lägga ut sina valsedlar på postanstalterna. Under remissbehandlingen av promemorian anförde postverket invändningar av praktisk art mot förslaget. Därefter har RSV i samråd med postverket kommit in med ett nytt modifierat förslag. Det nya förslaget innebär att partier som har låtit registrera sin partibeteckning skall få rätt att lägga ut partimarkerade valsedlar. Avser registreringen bara landstings- eller kommunfullmäktigval gäller rätten bara på postanstalt inom landstingskommunen eller kommunen. Förslaget innebär också att skyldigheten för det allmänna att tillhandahålla valsedlar utsträcks till att omfatta – förutom riksdagspartierna – även övriga partier som är berättigade till partistöd.

I samband med tillkomsten av nuvarande ordning framhöll jag bl. a. att det obestridligen kunde ses som en brist att väljarna vid tidigare val inte hade kunnat vara säkra på att finna sitt partis valsedlar även på postanstalter (prop. 1972:105 s. 93). Att servicen i fråga om tillgången på valsedlar begränsades på det sätt som skedde berodde givetvis av praktiska överväganden. Behovet av att gå längre bedömdes som förhållandevis begränsat och de praktiska svårigheterna ansågs betydande. Jag är fortfarande av samma uppfattning. Emellertid är det otvivelaktigt så att gällande ordning har uppfattats som orättvis på sina håll. Vidare har andelen poströstande ökat kraftigt vid de senaste valen. En fortsatt ökning är sannolik. Mot denna bakgrund anser jag det motiverat att det nu genomförs en viss förbättring av den service som erbjuds de väljare som röstar på postanstalt.

När det gäller att utforma en ändrad ordning kan man inte bortse från de praktiska problem som postverket har pekat på. Redan de regler som infördes år 1973 medförde sålunda problem med tillsynen. Det måste givetvis antas att dessa svårigheter skulle bli mer kännbara om varje parti som deltar i valen fick rätt att lägga ut sina valsedlar på postanstalter över hela riket. En sådan rätt skulle dessutom göra det mycket svårt att på förhand uppskatta ens det ungefärliga antalet valsedelstyper som skulle komma att läggas ut. Slutligen måste självfallet kostnadssynpunkten beaktas.

Mot den angivna bakgrunden är det påkallat att, åtminstone till dess vidare erfarenheter har vunnits, gå försiktigt fram när det gäller att ändra

nu gällande regler. Enligt min mening innefattar RSV:s modifierade förslag en lämplig lösning. Parti, som har låtit registrera sin partibeteckning, bör alltså få rätt att lägga ut partimarkerade valsedlar på de postanstalter där röstning anordnas. Som RSV har föreslagit bör den begränsningen gälla att parti som har fått sin partibeteckning registrerad endast för val av landstingsmän eller för val av kommunfullmäktige inte får lägga ut valsedlar på postanstalt som är belägen utanför den ifrågavarande landstingskommunen eller kommunen. Något skäl att ge partier som enligt 6 kap. 9 § får sina valsedlar utlagda genom det allmännas försorg den nu berörda rätten att lägga ut valsedlar torde inte föreligga. Även i det avseendet bör alltså en begränsning göras.

Den föreskrift som behövs bör tas upp i 10 kap. som en särskild paragraf, benämnd 5 a §. Den bör utformas med 9 kap. 6 § som förebild. Det bör alltså föreskrivas att det i anslutning till lokal där poströstning äger rum eller i sådan lokal skall anordnas lämplig plats där parti som jag har nämnt i det föregående kan lägga ut partimarkerade valsedlar.

RSV har som nämnts också föreslagit den vidgningen av skyldigheten för det allmänna att i lokal där röstning äger rum, alltså inte bara poströstningslokal, tillhandahålla partimarkerade valsedlar till att avse – förutom riksdagspartiernas valsedlar – också valsedlar för annat parti som är berättigat till partistöd. Också detta förslag bör enligt min mening genomföras även om det med de röst-siffror som gällde vid 1973 års val inte skulle få någon omedelbar praktisk effekt. Förslaget förutsätter ändringar i 6 kap. 9 § och 9 kap. 6 §.

4 Ändring i lagen om kyrkofullmäktigval

I anslutning till sin behandling av prop. 1975:27 med förslag till lag om ändring i vallagen, m. m. tog KU upp frågan om röstsammanräkningens offentlighet (KU 1975:18 s. 16). Utskottet konstaterade därvid att gällande bestämmelser i denna del innebär att den preliminära röstsammanräkningen i vallokalen skall vara offentlig. För undvikande av varje missförstånd i denna del förordade utskottet att en uttrycklig bestämmelse om den preliminära röstsammanräkningens offentlighet togs in i 13 kap. 1 § vallagen. Riksdagen beslöt i enlighet med utskottets förslag och lagändringen har genomförts (SFS 1975:310).

På grund av hänvisningar till vallagen i 41 § andra stycket lagen om kyrkofullmäktigval är vallagens bestämmelser om den preliminära sammanräkningen i väsentliga delar tillämpliga också på kyrkofullmäktigvalen. Någon hänvisning sker dock inte till 13 kap. 1 § vallagen. I stället återfinns motsvarande regler i 41 § första stycket lagen om kyrkofullmäktigval. Den uttryckliga regeln i 13 kap. 1 § vallagen om röstsammanräkningens offentlighet avser således enligt ordalagen inte kyrkofullmäktigvalen. Jag föreslår därför att 41 § första stycket lagen om kyrkofullmäktigval ändras så att

det klart framgår att den preliminära sammanräkningen är offentlig också vid dessa val.

5 Hemställan

Jag hemställer att regeringen föreslår riksdagen

att antaga inom justitiedepartementet upprättade förslag till

1. lag om ändring i vallagen (1972:620),
2. lag om ändring i lagen (1975:474) om ändring i vallagen (1972:620),
3. lag om ändring i lagen (1972:704) om kyrkofullmäktigval.

6 Beslut

Regeringen ansluter sig till föredragandens överväganden och beslutar att genom proposition föreslå riksdagen att antaga de förslag som föredraganden har lagt fram.

